

תנועת הצופים העבריים בישראל- דף מידע

מחברי המאמר

אספה ועיבדה ליילה פלדמן

נוצר ב-11/15/2010 | עודכן לאחרונה ב-11/30/2010

מדי צופים
מור שני

התפתחות התנועה וערכיה

תנועת הצופים העבריים הוקמה בשנת 1919 על בסיס רעיון של לורד באדן פאוול, למיסוד מפגשי בני נוער בקבוצות קטנות, כחלק מתהליך התבגרות ערכי, המחובר לטבע ולחברה.

- הסתדרות הצופים העבריים חברה בהתאחדות הצופים והצופות בישראל, אשר מאגדת בתוכה שישה ארגוני צופים:
- תנועת הצופים העבריים בישראל.
  - הסתדרות צפי בתיה"ס הערבים.
  - הסתדרות הצופים הדרוזים.
  - הסתדרות הצופים הקתוליים.
  - הסתדרות הצופים האורתודוקסים.
  - הסתדרות הצופים הערבים בישראל (מוסלמים).

באמצעות חברותה של תנועת הצופים העבריים בהתאחדות הצופים והצופות בישראל, היא גם חברה בארגוני הצופים והצופות העולמיים ומחויבת לעקרונותיהם.

תנועת הצופים העבריים היא תנועת הנוער הראשונה והגדולה בישראל. עם למעלה מ-60,000 בני נוער בכ-180 שבטים (נכון לשנת 2010), מובילה התנועה תרבות ציונית אקטיבית, התמכת בעמידה באתגרים הלאומיים בפניהם ניצבת המדינה כולה.

כתנועת נוער יהודית ציונית, הפעילויות מכוונות לטובת צרכי המדינה בכל תקופה. אם בעבר תרמו ליישוב הארץ ולקליטת עלייה, היום הם ממוקדים בבניית שבטים קהילתיים, בחיזוק הפרפריות, בשמירת הזיקה היהודית-ישראלית בתפוצות (פרויקט "צבר") ובשילוב אוכלוסיות מיוחדות (כגון צפי צמי"ד וצפי שב"א) בהווה הישראלית, כפי שיפורט בהמשך. על תרומתם לקידום החברה הישראלית, זכתה התנועה בשנת 2007 בפרס ישראל של "מועצת תנועות הנוער".

חוק מדינה פקודת הצופים (נוסח חדש) תשל"ח 1978

הצופים היא תנועה ממלכתית, אל-מפלגתית וציונית. ערכיה, המושתתים על ערכי החינוך הממלכתי, מגילת העצמאות וחוקי היסוד, ממוקדים ביצירת חברות, נתינה ומעורבות חברתית. הצופים העבריים היא התנועה היחידה שפעילותה מוגנת ע"י חוק מדינה.

ערכי התנועה

ערכי התנועה מבססים על חזונה הציוני ועל מהותה כתנועת נוער חברתית-קהילתית. תנועת הצופים רואה במדינה את מרכז ההווה היהודית ומתמקדת במספר תחומים עיקריים:

שימור וחיזוק הזהות היהודית והציונית-חיזוק אהבת הארץ וערכי הציונות באמצעות טיולים, מחנות ופעילויות שטח, תוך דגש על מרכיבים תרבותיים ומסורתיים, חיזוק הקשר עם קהילות יהודיות בתפוצות וגישור בין זרמי הדת השונים בארץ ובתפוצות.

קיום אורח חיים דמוקרטי-עידוד בני נוער להשתתף בשיח ובתהליכי קבלת החלטות דמוקרטיות, המפתחים סובלנות, כיבוד זכויות המיעוט ותרבות דיבור המבוססת על חופש דעה וביטוי. כתנועה אל-מפלגתית, הפועלת מתוך חופש, חושפת התנועה את חניכיה למגוון דעות ומעודדת אותם לקחת חלק פעיל בארגונים פוליטיים שונים.

קידום התנהגות רב תרבותית-יצירת פעילות מתאימה לפסיכופי בני נוער דתיים וחילונים, ותיקים ועולים חדשים, תושבי הפריפריה והמרכז, תוך עידוד הדיאלוג בין הקבוצות ומתן כבוד לשונות הפנימית בין אדם לאדם באשר הוא.

תרומה לשוויון הזדמנויות בחברה-כדי ליצור צניעות חברתית למרות הפערים הכלכליים והחברתיים, מקיימת התנועה אקלים של צמיחה אישית, תוך חיזוק תחושת המסוגלות וההערכה העצמית.

אחריות חברתית וחינוך להתנדבות- אזרחים אכפתיים צמחים רק מתוך התנסות אישית. התנועה מפתחת תודעה חברתית עמוקה, ללקיחת אחריות קהילתית ולהתנדבות.

יעוד התנועה

"תנועת הצופים העבריים בישראל" היא תנועת נוער ציונית, ממלכתית, שייעודה הוא להקים ולפתח, מסגרות חינוכיות-ערכיות, בהם יפעלו ילדים ובני נוער בכל רחבי הארץ במגוון פעילויות חברתיות חווייתיות המהוות עבורם מקור לפיתוח אישי, לבילוי ולהנאה.

התנועה תתנהל באופן מקצועי על ידי מערכת משולבת של מתנדבים ואנשי מקצוע, על בסיס מחויבות לתפיסת העולם הצופית ולמידות הצופה.

העשייה החינוכית בתנועת הצופים תמוקד על ערכי חברות ורעות, על "נתינה" ומעורבות חברתית, טיפוח חיים קבוצתיים דמוקרטיים תוך דגש על יזמה אישית, מנהיגות ומצינות, הכרת הטבע, אהבת הארץ ושמירה על איכות הסביבה.

התנועה תעודד את חניכיה לעצב זהות יהודית-ישראלית משמעותית המשלבת בין המורשת הרבגונית של העם היהודי על מגזריו השונים, לבין התרבות וההווה הישראלית המתגבשת במדינת ישראל.

תנועת הצופים תעודד את בוגריה לקחת חלק בפעילות תורמת לקהילה במסגרת שנת שירות-לפני הגיוס לצבא, להתגייס לשירות ביחידות ובתפקידים המביאים לידי מיצוי מרבי את כישוריהם ויכולתם לתרום לצה"ל ולפעול, אחרי השחרור מהצבא, באורח מאורגן, כגורם מרכזי ומשמעותי בעיצוב דמותה האזרחית של החברה בישראל.

התנועה היא חלק מתנועת הצופים העולמית ופועלת עם הסתדרויות הצופים האחרות במסגרת "התאחדות הצופים והצופות בישראל".

מבנה התפקידים והפעילות בשבט צופים

התנועה מחולקת להנהגות לפי אזורים (צפון, דרום, וכדומה), ובכל הנהגה מספר שבטים המחולקים לפי אזורים. לכל שבט ישנו צוות בוגר ושכבת חניכים.

השכבות מחולקות לפי הגילאים:

- שכבה צעירה (ד'ו') (בשבטים גדולים ו' נחשבת שכבה בוגרת),

- שכבת נעורים (ז'ט')

- שכבה בוגרת (שכב'ג) (י'ב') (יש שבטים בהם שכבה ט' נחשבת שכבג).

הצוות הבוגר

הצוות הבוגר בתנועת הצופים מורכב משני נדבכים המשתפים פעולה זה עם זה: דרג מתנדב ודרג שכיר. על כל משרה של דרג שכיר ישנו מתנדב מטעם התנועה העוזר לו (לחב בוגר התנועה או אב לחניך שהחליט לתרום מזמנו).

הצוות הבוגר אחראי על הגופים השונים בתנועה (לדוגמה אחריות על מחלקת דרך ההמשך, האחראית על הכוונת שכבת י"ב לשנת שירות בגרעינים השונים).

בכל שבט ישנם בדרך כלל 2-3 תפקידים קבועים המאוישים על ידי צוות בוגר:

א מרכז השבט (דרג שכיר)

א מרכז ההדרכה (דרג שכיר)

א ראש השבט (דרג מתנדב)

לעתים ישנם תפקידים נוספים המאוישים על ידי הדרג השכיר, כגון מדריכי שכבת, מפקדי קורס וכדומה, ותפקידים נוספים המאוישים על ידי הדרג המתנדב, כגון סגן ראש השבט, גזבר השבט, חבר ועד הורים וכדומה.

חברי השכבה הבוגרת

בני השכבות י"ב' (ובמספר שבטים גם בני שכבת ט' מצטרפים בסוף השנה) נקראים בשפת היום של חברי התנועה - שכב"ג או שכ"ב. הם האחראיים על הפעילות הביצועית, ההדרכתית, והארגונית בתוך השבט, ואם הם בוחרים זאת גם בפרויקטים גדולים יותר.

חברי השכבה הבוגרת מתחלקים בתפקידים לשלושה סוגים עיקריים:

- אותי הדרכה - אחראים על הדרכת חניכים. כל צוות אחראי על גזדו (מספר קבוצות) והוא מונה מספר מדריכים ורשג"ד (ראש גזדו), העומד בראש הצוות.
- עדות פעילים - כל ועדה אחראית על תחום שונה בשבט, דוגמת מחסן ציוד, תרומה לקהילה וצופיות. בכל ועדה חברים מספר פעילים, ובראשה עומד ראש צוות (לחב מסונה רש"צ).
- אחר - תפקידים אחרים, כגון מרכזי הדרכה צעירים, מרכזי מפעלים ועוד.

סוגי קשרים על ידי חבלים
מור שני

בכל שבט ישנו צוות מרכזים צעירים המורכב מחברי שכבת י"ב, האחראי על התפקוד הביצועי של השבט. בנוסף לתפקידים הבסיסיים, בכל שבט ישנם צוותי הדרכה שונים, ועדות ותפקידים שונים הייחודיים לו.

חניכים

מספר חניכים המודרכים על ידי אותו המדריך נקראים קבוצה, וכל מספר קבוצות של אותה שכבת גיל מהווה גדוד. על הגדוד ומדריכיו מופקד רשג"ד (ראש גדוד).

החניכים עוברים פעולות במגוון נושאים עם דגש על מנהיגות, שיתוף פעולה, קבלת השונה, אחריות אישית, אחריות חברתית וכדומה. כמו כן, חניכי שכבת ט' עוברים במהלך שנת הפעילות קורס הדרכה, המכשיר אותם בצורה מקיפה ויסודית להדרכה בשנים הבאות.

במהלך השנה ישנו טקס חגיגי אשר בו חניכי כל שכבה עוברים מעין מבחן ("מעבר דרגה") בהתאם לשכבת הגיל בה הם נמצאים, ולאחר שעברו את המבחן הם מקבלים את הדרגה המיועדת להם.

פעילויות עיקריות של התנועה

השתלבות בחיי הקהילה

חניכי התנועה, ילדים ובני נוער, משולבים בחיי הקהילה בה הם חיים ברבדים שונים- החל מהיענות לצרכים מקומיים כמו ביקור בבתי חולים, הפעלת מועדונים לאוכלוסיות מיוחדות וכלה בציון ומכחות בעצרות ובאירועים לאומיים.

הפריפריה במרכז העשייה

כדי לאפשר ליותר בני נוער הזדמנות לצמיחה ערכית וכדי להצמיח מנהיגות צעירה בכל מגזרי ושכבות האוכלוסייה, הוקמו שבטים בכל רחבי הארץ עם דגש מיוחד בפריפריה, בשכונות ובפנימיות. כיום, שליש משבטי הצופים פועלים באזורי פיתוח ומקדמים מנהיגות אמיתית מקומית בקרב הדור החדש.

"צבר"

התנועה מקיימת פעילות בינלאומית לחיזוק הזהות יהודית בכך שיוצרת קשרים הדוקים בין צעירים יהודים ברחבי העולם לבין הארץ בדרכים רבות.

"גרעיני צבר"

בשנת 1991 הקימה תנועת הצופים את תוכנית "גרעיני צבר", תוכנית ייחודית המסייעת לצעירים אוהבי ישראל וחדורי מוטיבציה לחזור ולקחת חלק בהווי הישראלי ואף לעלות לארץ. את העשייה מובילה התנועה בשיתוף גופים רבים, ביניהם **משרד העלייה והקליטה, הסוכנות היהודית, ארגון נתיב- משרד ראש הממשלה, חברת מסע, האגף הביטחוני-חברתי במשרד הביטחון, חיל החינוך בצה"ל** וגופים נוספים.

בעשור האחרון בתפוצות מספר המשתתפים בגרעיני "צבר" עלה במאות אחוזים. בפעילויות, מחזקים בני הנוער את אהבתם למדינת ישראל ואת תחושת השייכות אליה, תוך שימת דגש על שימור השפה העברית וההיכרות עם ישראל העכשווית. מיום ליום, המשתתפים לומדים להתמודד עם הזהות הכפולה ומקבלים הזדמנות לבקר בישראל או לעלות לארץ.

שליחי התנועה בחו"ל נבחרים בתהליך מיון קפדני, ומוכשרים באופן מקצועי ואחראים, בנוסף לפעילות השוטפת, על עלייתם ארצה של אלפי צעירים יהודים ולגיוסם לצה"ל.

הפעילות מלווה את המשתתפים במספר ממקומות: בחו"ל, עוברים המשתתפים חמישה סמינרי הכשרה כהכנה לשילוב בארץ מבחינה תרבותית, פוליטית, חברתית ורגשית. עם הגעתם ארצה, נקלטים המשתתפים על-ידי קיבוץ מאמץ, המשמש להם בית חם ותומך. בשלושת החודשים הראשונים בישראל הם לומדים עברית באולפן, מתגבשים כקבוצה, עוברים תהליך קליטה ומיון לצה"ל, מטיילים בארץ ולומדים עליה. בוגרי גרעיני "צבר" משרתים בכל יחידות צה"ל בתפקידים משמעותיים וביחידות מובחרות. תנועת הצופים מלווה את הצעירים במשך השירות ועם שחרורם מספקת להם מידע אודות זכויות ואפשרויות העבודה והלימודים שלהם בישראל.

פעילות ברחבי העולם

בנוסף לגרעיני "צבר", מסייעת תנועת "צבר עולמי", אשר מרכזת בישראל, ליישום תוכניות ברחבי העולם, ביניהן: המשלחת לארה"ב, קרוואן הידידות, חץ וקשת, משלחות ואירוחים. בשנת 2009 נפתחו שבטי צופים במזרח אירופה ועד סוף שנת 2010 צפויה התנועה עולמית של הצופים העבריים לפעול בכל רחבי אירופה, הונג קונג וצפון אמריקה.

פעילויות בין שבטים
מור שני

כתנועת נער המחנכת לאחריות חברתית ולקידום שוויון ההזדמנויות, התנועה רואה חשיבות רבה בהתאמת פעילות התנועה לילדים ולנוער בעלי צרכים מיוחדים (צמי"ד).

לכ 8%- מכלל הילדים בישראל צרכים מיוחדים. תנועת הצופים הייתה תנועת הנוער הראשונה בישראל שיצרה תבניות פעילות ייחודיות לילדים ולבני נוער עם מוגבלויות. כיום, חברים בתנועה למעלה מ 1,000-ילדים ובני נוער בעלי צרכים מיוחדים, ביניהם נכים, עיוורים, ילדים עם פיגור שכלי ונוער בסיכון- הנהנים מפעילות צופית ברחבי הארץ.

פעמיים בשבוע מגיעים חניכי צמי"ד לבושים בחאקי, לפעילויות המותאמות בייחוד ליכולותיהם ולהבנתם. החניכים יוצאים לטיולים ולמחנות קיץ, משתתפים בקורסי הכשרה למדריכים ואף מתנדבים לשנת שירות ולנח"ל. הפעילויות מאפשרות לילדים להנות מחוויה מרמטיבית ולהרגיש חלק משמעותי בקהילה.

האופי המיוחד של הפעילות מצריך הערכות מיוחדות הכוללות: מערך הסעות, אמצעי הדרכה, הנגישות פיזיות וסבסוד עלויות. בנוסף, מספקת התנועה למדריכי צמי"ד הכשרה, ליווי והנחיה על ידי אנשי מקצוע מבחינה רגשית, והדרכה מעשית, כיצד לענות על צרכים של ילדי החינוך המיוחד ולאפשר להם להשתלב בשבט.

כדי לאפשר לחניכי צמי"ד להתחבר לשאר חניכי התנועה ולהשריש ערכים של סובלנות, פתיחות מחשבתית וקבלת השונה בקרב החניכים, משלבת התנועה את חניכי צמי"ד בשבטים הרגילים. השילוב נעשה בהתאם לתפקוד ולרצונם של החניך ועל פי עקרונות מקצועיים, תוך ליווי והדרכה של אנשי מקצוע.

המפגש בין בני הנוער עם המוגבלויות לשאר חברי התנועה, מנתץ דעות קדומות ומאפשר לשני הצדדים חוויה מרתקת של היכרות הדדית וקבלה חברתית.

על שילוב חניכי צמי"ד בפעילות התנועה זכתה תנועת הצופים בפרס ראש הממשלה "מגן הילד" לשנת תשס"ג.

גרעין המשך

פעילות "דרך ההמשך" החלה בשנת 1967, כדרך לסייע לשכבות המצוקה באימוץ משפחות, בהקמת משחקיות, בסיוע בביה"ס וכדומה. כיום, פועלות למעלה מ 20- קומונות ברחבי הארץ במטרה לפתח מנהיגות מקומית כתשתית לפעילות צופית.

בכל שנה מסיימים מאות שמיניסטים (בוגרי כיתות י"ב) את דרכם במסגרת הצופית וכבני נוער ערכיים הם לרוב מעוניינים לתרום לקהילה, ותכנית "דרך ההמשך" מספקת להם את ההזדמנות. במסגרת התכנית, דוחים בני הנוער את גיוסם ומתנדבים לשנת שירות בקהילות ברחבי הארץ.

במהלך שנת השירות, משובצים בני ה 18 ב"קומונות- גרעיני מתנדבים" החיים יחד, בעיירות פיתוח, ועד מהרה הם מפתחים פעילות המותאמת אישית לאופי התושבים ולצרכי הקהילה.

בפעילותם במסגרת החינוך הפורמאלי והבלתי פורמאלי, מעודדים מתנדבי שנת השירות את הנוער למעורבות חברתית, לנתינה ולמנהיגות. חברי הגרעין שותפים לעיצוב ערכי הקהילה וליצירת דיאלוג בנושא שוויון הזדמנויות, תוך חיי שותפות בקומונה כקבוצה משימתית משמעותית.

בתום השנה הם מתגייסים לתפקיד משמעותי בצה"ל, במהלכו הם חוזרים אל הקהילה ומשרתים אותה כחיילים.

עידוד הגיוס לצה"ל

תנועת הצופים חושפת את חניכיה לאינספור התנסויות מאתגרות וחוייתיות. מגוון הפעילויות מפתח בהם יכולות אישיות וחברתיות. כמו כן, לזקחים חניכי התנועה חלק בפעילויות התנדבותיות ומפנימים את ערך התרומה לקהילה, המחויבות לקבוצה והעזרה ההדדית.

96.8% מבוגרי הצופים מתגייסים לצה"ל, עובדה שיכולה להצביע על כך שהצופים מקנים ערכים של אהבת הארץ ומחנכים ללקיחת אחריות קבוצתית ואחריות בכלל.

בשנת 2007 63.8% מבוגרי הצופים ו 5.2%- מהבוגרות התגייסו לתפקידי לחימה, לעומת 39.1% ו- 2.2% מקרב כל האוכלוסייה (בהתאמה). ממצא מעניין נוסף הוא כי 30% מבוגרי קורס הטיס ביוני 2009 הם בוגרי הצופים.

מגזרי פעילות מיוחדים נוספים

צופי ים

צופי הים הם חלק מהתנועה, מאמינים באותם הערכים, וחולקים את אותה מסגרת חוקים ונהלים. ההבדל הוא בכך שאלו צופים המתמחים בפעילות ימית ומתן הכשרה למנהיגות צעירה בתחום הימי.

כיום פועלים חמישה שבטים ימיים הפזורים לאורך חופי הארץ. במסגרת פעילות זו משתתפים כ- 1000 חניכים וחניכות. תכנית העבודה הימית מחולקת לדרגות המשלבות פעילויות חינוכיות תנועתיות, כנהוג בתנועה וזאת במסגרת פעילויות

חולצת סוף קורס
מור שני

ההנהגה המקומית אליה משתייך השבט הימי. יוצא אפוא, שבפעילות הימית עבר החניך בנוסף לפעילות החינוכית - תנועתית גם את השלבים המקצועיים המקנים ערכים חינוכיים רבים כשלעצמם.

צופי הים מקיימים מדי שנה אירועים ארציים הכוללים: מחנה ימי ארצי במסגרת פנימייה לתקופה של 21 יום, הפלגות ארוכות טווח בחופי הארץ ולחו"ל (מצרים, איי יוון ותורכיה), קורסי שייט למש"ט אשר בסיומם החניכים עומדים בבחינות ומקבלים תעודה ממשרד התחבורה. כמו כן, פעילות צופי ים משלבת גם פעילויות ספורט ים בכלי שייט כגלשני הוח וסיחת ספורט. קשר הדוק מתקיים עם חייל הים ורבים מבוגרי צופי ים משתלבים בפעילות המגוונת של החייל.

עדת הצופים

אלו הם שבטי צופים שחניכיהם הם תלמידי **מערכת החינוך הממלכתית** - דתית בישראל.

בדומה לצופי הים, גם עדת הצופים הינה חלק בלתי נפרד מתנועת הצופים, אך נקודת המוצא הבסיסית שלה היא המצוות וההלכה היהודית. כל עקרונות התנועה וההוויה הצופית נשענים על בסיס זה ויתאימו אליו בחזקת "והי בהם" במטרה להשתלב ולא להתבדל. עדת הצופים מאפשרת לחניכיה שמירת מסורת יחד עם גישה פלורליסטית, סובלנית מתוך דיאלוג מתמיד עם כלל שבטי הצופים.

צופי שב"א

צופי שב"א זהו פרויקט שילוב עולים חדשים מהעדה האתיופית בפעילות התנועתית. בישובים בהם קיים ריכוז עולים, משולבים הצעירים האתיופים בקבוצות ונהנים מפעילות צופית ייחודית, המחברת את האומנות, השירה והמנהגים האתיופיים, עם חגי הארץ ומנהגיה. בנוסף, הם יוצאים לטיולים ולמחנות ומתמקדים בנושאי דמוקרטיה, אחריות חברתית, זהות הקבוצה, רב תרבותיות ועוד.

שיתוף הפעולה עם הקהילה מתבטא בדרכים רבות: עבודה עם בני נוער אתיופיים המצויים בסכנת נשירה ממסגרות החינוך, ליווי של בני הנוער בפנימיות על ידי מדירכי התנועה, ניהול להקה ייצוגית "שב"א נע", המייצגת את התנועה באירועים ממלכתיים בארץ ובחו"ל, ליווי במהלך השיחות הצבאי וכדומה.

ביבליוגרפיה

- אתר "תנועת הצופים העבריים בישראל", תאריך כניסה: 11 בנובמבר 2010.
- תורמי ויקיפדיה (2010) "הצופים העבריים", ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית. שונה לאחרונה ב־23:48, 15 בנובמבר 2010.
- מחלקת שיווק ויחסי ציבור של תנועת הצופים העבריים בישראל, **חוברת מידע: תנועת הצופים העבריים בישראל**, אוגוסט 2010.

מילות מפתח

שבט | הסתדרות | צינות | קהילה | חוק-מדינה | חניך | מדריך | פריפריה | גרעין | גיוס | עדת-הצופים | חינוך-ממלכתי | הסוכנות-היהודית | משרד-הביטחון

[לדף המאמר באתר <<](#)